

THEODORE DALRYMPLE

Tuggummi. Varför inte börja med tuggummi? Fast inte det förpackade tuggummit, inte heller det tuggummi som tuggas, utan det tuggummi som färdigtuggat slängs... nej, inte i en papperskorg, även om det finns en papperskorg i närheten, utan på trottoaren där det så småningom plattas ut under andras skosulor, torkar in och efterlämnar en oval ljusgrå fläck. Det finns många sådana fläckar på trottoarer och gågator i våra städer. Fläckarna blir fler. De flesta människor reagerar inte på dem, ser dem kanske inte. De vet inte vad det är. Det gör Theodore Dalrymple.

Han noterar, reagerar, funderar och sedan skriver han om det. Just nu skriver han på en bok om nedskräpning.

Han brukar roa sig med att slå sig ner på en bänk och betrakta sina medmänniskors förehavanden. Då noterar han, till exempel, att allt fler intar sin måltid i flygande fläng. Under en tid skickade *Daily Mail* honom till platser i världen där engelsmän brukar skämma ut sig. Han besökte Ibiza, gick på fotboll, såg en rockkonsert med ett band som han glömt namnet på men som okvädade publiken från första låten till den sista. Vulgärreporter kallade han sig. "Ursäkta mig", sa han i halvtidsvilan till en ung landsman som satt bredvid honom på en fotbollsläktare i Rom, "men jag måste få fråga hur det kommer sig att ni har rest hela vägen hit till Rom bara för att under hela första halvlek stå och skrika 'fucking! fucking! fucking!' till motståndarlaget?" Det var en svart ung man, dataprogrammerare till vardags. "You must let your hair down", svarade han. "Man måste få rasa av sig."

I Birmingham, när han bodde där, kunde han en lördagskväll roa sig med att promenera runt i centrum, slå sig i slang med folk, för att få veta vad hans unga landsmän jagar efter i röran av fylla, narkotika och våld. "På lördagskvällen råder en mycket speciell atmosfär i centrum", skriver han. "Det är fullt med folk, men borta är alla fönstershoppare som strosar omkring som får på grönbeta. Så gott som ingen över trettio syns till på gatorna. Det är som en förödande epidemi hade svept fram över landet och inte skonat någon som nått medelåldern." På måndagsmorgonen brukade han träffa några av dem som också varit ute, i sängarna på den avdelning på sjukhuset där han arbetade.

Theodore Dalrymple är läkare. Han är författare. Han har läkarens blick för människors tillstånd, författarens förmåga att sätta ord på det han ser, men där bör tillfogas något som antagligen kommer till uttryck när man ser honom jaga gatan fram, lätt framåtböjd men med blicken fästad på omgivningen: en frustande energi, en stark målmedvetenhet. I hans ansikte, under ett samtal, även när han talar om allvarliga ting, syns ett leende ofta spela. Det kan vara ironiskt, illmarigt eller retfullt, men det är aldrig ett elakt leende. Blicken är vänlig. Han har nära till ett skämt, såsom bildade briter så ofta har, fast ännu närmre till ännu en historia hämtad ur livet.

- I have a story about this.

Nu ska du få höra.

En bakgrund kan vara på sin plats: Född i London, som Anthony Daniels. Året var 1949. Modern hade fått hjälp att fly från Nazityskland strax innan kriget bröt ut, fadern hade växt upp i det Londons East-end som Ivar Lo-Johansson skildrade: "Dess fattigdom är onyanserad, dess grånad har få skiftningar, den förbluffar och klämmer ned en med sin oerhörda enhetlighet och kompakta fulländning av mänsklig modlöshet och framförallt mänskligt moraliskt förfall." (Han kallade sin bok *Nederstigen i dödsriket*.) Fadern hade turen att gå i en skola där lärarna tillvaratog hans begåvning, det vill säga såg till att han lärde sig språk, matematik, naturvetenskap och på helgerna tog de med honom på konserter och utställningar. Han blev sedermera affärsman, och kommunist. Anthony bestämde sig för att studera till läkare, för att göra fadern till lags och därmed slippa de hemska scener i hemmet när storebrodern, mot faderns vilja, valt att bli skådespelare. Han säger: "Det var alltid tydligt att min fars omsorg om mänskligheten inte motsvarades av hans omsorg om människor, för att uttrycka det milt." Till både faderns utbildning och kommunism har sonen flera gånger återvänt i sitt författarskap och i intervjuer. Till hans utbildning för att trotsa talet om "fattigdomens onda cirkel", till hans kommunism för att illustrera sin skepsis mot alla ideologier som ska frälsa mänskligheten.

Sin läkarutbildning avslutade han under ett år i Rhodesia, han fortsatte till Sydafrikas kåkstäder (men lämnade landet sedan han mistänkte att säkerhetspolisen

börjat skugga honom). Tillbaka i England vidareutbildade han sig till psykiatriker, han arbetade i hemlandet under några år, flyttade åter utomlands, till Gilbertöarna i Stilla havet. Efter det har han återvänt till Afrika, för både arbete och resor. Han har rest en hel del i Syd- och Centralamerika. I Afrika lärde han sig att fattigdom, verklig fattigdom, där varje dag är en kamp för livet, inte betyder att människor lever ett ovärdigt liv. Om inte fattigdom, tänkte han, är orsaken till att människor äter upp varandra måste det vara något annat. "Kanske", säger han, "var det mer komplicerat än så." På Gilbertöarna träffade han ungdomar som sniffade bensin och upptäckte, när han sin vana trogen frågade varför, att de inte sniffade bensin för att de var olyckliga, eller för att de mådde bättre av det. "De sniffade bensin för att de ville ha en förändring. Och även en förändring till det sämre var bättre än denna stillastående tillvaro." 1983 började han skriva och sällade sig därmed till raden av läkare som blivit författare: Montaigne, Rabelais, Tjechov, William Carlos Williams, Nawal El-Saadawi med flera.

- För en författare är det väldigt bra att vara läkare, eftersom man både är inblandad och utanförstående. Man får som läkare höra mycket, de mest intima saker, man får sådana inblickar i andra människors liv, men man står ändå utanför.

1991 föreslog den nyutträdde chefredaktören för konservativa veckotidningen *The Spectator* att han till varje nummer skulle bidra med en krönika om livet som läkare. Anthony Daniels hade då återvänt till hemlandet efter tre år i Tanzania; han arbetade på ett sjukhus i ett av Birminghams slumområden, tjänstgjorde dessutom som fängelseläkare. Han tackade ja, men behövde en pseudonym för att inte ställa till problem på jobbet. Namnet Theodore Dalrymple fanns inte i läkarmatrikeln, associerade - säger han nu, leende - till en ilsken äldre man av börd, med ett ansikte marinerat i portvin, som sitter och blänger ut genom fönstret på sin klubb och tycker att allt var bättre förr. Under fjorton år skrev han sin krönika, vecka ut och vecka in, månad efter månad. Han säger:

- Jag hade inte klarat av att göra mitt jobb om jag inte fått skriva om det. Då hade jag slutat mycket tidigare. Allt det jag såg och var med om måste komma ut på något sätt. Så jag skrev. Och det var värre än jag trodde när jag började. Mycket värre.

Han har mött dem som trott att han hittat på sina historier. På en lunch, arrangerad av en tidskrift, träffade han en äldre, intelligent och ytterst kultiverad före detta BBC-korrespondent som brukade läsa Dalrymples krönikor med stort nöje och länge velat träffa honom för att fråga just det: Hittade han på allting? Nej, han hittade inte på. Han hittade inte på någonting alls. Snarare har han tonat ner verkligheten, för att få läsaren att läsa till slut. Men han finner det upprörande att dessa intelligenta, kultiverade människor som ska vara så radikala – han kallar dem "liberals" – blundar för den verklighet som finns bara några kvarter bort och helst pratar om något annat, helst om det som ligger en bra bit bort (och därför är en del av problemet). När det blev den förre BBC-korrespondentens tur att hålla det traditionsenliga talet sedan tallrikarna dukats undan valde han att tala om dödstraffet i USA. Alla överens? Ja, alla var överens.

Theodore Dalrymple säger att han framför allt inte hade väntat sig det sammanbrott av gamla värden, all denna självdestruktivitet, denna förlust av självkontroll, denna oändliga oförmåga att leva ett vettigt, värdigt liv. Eller som han skriver i en av sina essäer, "Vilsen i gettot", efter att ha berättat några sorgliga historier om kvinnor som sökt ta vara på sin intelligens: "Intelligens är naturligtvis inte den enda egenskap som den moderna slumkulturen bestraffar. Så gott som varje yttring av ädlare känslor, varje tecken på svaghet, varje försök att dra sig undan till en privat värld utnyttjas skoningslöst av omgivningen. Ett kultiverat uppträdande, en vägran att använda svordomar, ett intellektuellt intresse, en avsmak för plumphet, en protest mot nedskräpning – allt detta blir föremål för hån och smädelser. Med andra ord krävs det mod, till och med hjältemod, för att bete sig som en vanlig anständig människa."

En annan essä, "Farväl, du grymma värld", inleder han med att berätta om den avdelning han arbetar på:

På sjukhuset där jag arbetar finns en särskild avdelning för patienter som har förgiftat sig själva genom att avsiktligt ta en överdos. Vi behandlar omkring 1 200 sådana fall om året, och varje dag går jag till mitt arbete förvissad om att jag vid det här laget måste ha hört allt som finns att höra om mänsklig dårskap, omoral, fåfänga och grymhet. Varje dag blir

jag åter stärkt i min övertygelse om människors förmåga att fullständigt förstöra sitt liv. Intet för intet skrev Tolstoj i början av *Anna Karenina* att alla lyckliga familjer är lyckliga på samma sätt men att alla olyckliga familjer är olyckliga på sitt eget sätt. Det vore naturligtvis en överdrift att kalla de samlevnadsformer i vilka de flesta av mina patienter lever för familjer, men i alla fall. Mänskligt lidande kan i sanning uppträda i oändligt många former.

Låt oss ta en ögonblicksbild av avdelningen och betrakta gårdagens fångst ur det väldiga hav av smärta som omger oss.

I den första av de sex sängarna ligger en ung kvinna av västindisk härkomst, tjuogoett år gammal, som har färgat håret orange och målat naglarna klargula. Hon berättar för mig att hon förut var förskollärare men att hon sedan sjukskrivit sig för en sjukdom som det vore indiskret att närmare förhöra sig om, eftersom det uppenbarligen är fråga om en ren bluff – den är resultatet av och inte orsaken till att hon nu uppbär sjukpenning på det allmännas bekostnad. Hon har en förfärlig blåtira och en stor bula i pannan. Hon berättar för mig att hon tog en överdos efter att hennes före detta pojkvän, nitton år gammal, hade pucklat på henne.

”Varför gjorde han det?” frågar jag.

”Jag ringde honom”, svarar hon. ”Han sa att han hade sagt åt mig att han inte ville att jag skulle ringa mer.”

”Så han åkte hem till dig och slog dig?”

”Ja.”

”Slår han dig ofta?”

”Nej”, svarar hon. ”Han brukar skälla mig.”

Och så vidare, från säng till säng.

Detta skulle vara något nytt?

– Det finns inget nytt under solen, naturligtvis. Men om vi jämför med 1840-talet finns stora olikheter. På 1840-talet fanns verklig fattigdom i England. Det gör det inte nu. Inte materiell fattigdom. Människor borde kunna välja vad de ska göra av sitt liv på ett helt annat sätt än på 1840-talet, då varje dag var en kamp för överlevnad för

många. Jag tror inte det fanns denna självdestruktivitet ens på 1950- eller 1960-talet.

Den fanns kanske, här och där, isolerat... men nu! Den har blivit epidemisk.

Omfattningen är oerhörd.

Han nämner, som exempel, alla dessa barn som föds utom äktenskapet, dessa ständigt skiftande hushåll.

- Man frågar en ung person: "Vem är din pappa?" Och svaret: "Menar du min pappa just nu eller min förra pappa?" De vet inte vem som är deras riktiga pappa, de vet inte ens vad en riktig pappa är för något.

Han nämner, som exempel, detta att så många människor, långt upp i medelklassen, har slutat äta tillsammans. Det är, säger han, ett trivialt exempel, men det faktum att bara hälften av de brittiska hushållen numera har ett matbord illustrerar denna upplösning av de familjeband som för många varit en förutsättning för människor att befria sig från fattigdomen, denna tilltagande oförmåga att sätta sig själv i samband med andra.

- Numera äter man lite hur som helst, när man har tid, när man känner för det, oberoende av andra. Många lär sig aldrig att också ätandet är en gemensam aktivitet, något som kräver disciplin och hänsyn till andra, något man faktiskt skolas in i; ingenting som man gör bara för att man råkar vara hungrig, just här och nu.

Finns det ett tema i Dalrymples författarskap, upprepat i oändliga variationer, åskådliggjort med historier från sjukhussalar och fängelser, klubbar och bostadskvarter, när han nu inte hämtar stoffet ur den litteratur han rör sig så hemtam i - han påstår att varje psykologisk försvarsmekanism som är känd av den moderna psykologin finns beskriven av Shakespeare - handlar det om människans ansvar för sina handlingar. Inbrottstjuvar som hänvisar till en svår uppväxt, knivmördare som skyller på kniven, kvinnomisshandlare som skyller på ett inre raseri de inte förmår hantera, misshandlade kvinnor som beklagar sig över sin vanliga otur - nej, Theodore Dalrymple skakar på huvudet. Människan är inte en passiv, hjälplös varelse. Varje mänsklig handling föregås av ett beslut. "Det är medvetandet, inte samhället, som smider de bojar som håller människor fjättrade vid deras olycka", skriver han i polemik mot Marx, mot kriminologerna, mot "liberalerna". Han berättar om den inbrottstjuv - en av så många! - som just

hänvisade till sin eländiga barndom när han skulle besvara psykiatrikerns fråga om varför han bröt sig in i människors hem. "Du menar alltså att du bröt upp dörren, gick in och stal därför att du hade det svårt som barn?" frågade Dalrymple. "Javisst." "Tror jag inte ett ögonblick på." "Vad skulle det bero på då?" "Det beror på att du är lat och dum." Efter en kort tystnad brast de båda ut i skratt. Sedan, säger Theodore Dalrymple, kunde vi börja ta itu med den här killens problem.

Han berättar om mannen som mördat sin flickvän och, som förklaring, angav: "Jag måste döda henne, för annars vet jag inte vad jag hade gjort."

Ska vi skratta eller gråta?

Theodore Dalrymple skrattar, och skakar sakta på huvudet. Han har nu slutat som läkare för att skriva på heltid, han och hans franskfödda hustru delar sin tid mellan ett hus i Frankrike och ett hus i England; det sistnämnda i den lilla staden Bridgnorth där man får en riktig engelsk frukost på hotellet och det på puben om kvällen råder en stämning som om ingenting har hänt. Han sitter i strumplästen, i rödrutig skjorta och mörkbruna chinos, i ett vardagsrum som saknar TV men där det bredvid CD-spelaren bland annat ligger en komplett Bach-samling: 160 CD-skivor. Han berättar att han flyttat fem och en halv ton böcker från England till Frankrike.

Alkohol?

- Konsumtionen har ökat eftersom alkoholen blivit billigare. Så är det förvisso. Men den som dricker blir inte automatiskt våldsam. Det är inget fysiologiskt fenomen, det är ett socialt fenomen. Människor på andra håll i världen, i Sydeuropa eller USA, blir inte våldsamma när de dricker alkohol. Men det blir engelsmän, och kanske svenskar. Jag har varit i Amsterdam, bland unga människor som varit lika berusade som unga människor en lördagskväll i Birmingham, men jag upplevde det inte lika hotfullt. Det är inte drickandet i sig som skapar denna hotfulla atmosfär, det är att man tillåter sig göra saker som man inte skulle göra i nyktert tillstånd.

Narkotika?

- Man brukar säga att narkomaner stjälar för att få pengar till narkotika - det är numera, åtminstone i Storbritannien - en allmänt vedertagen sanning. Men vad jag upptäckte i fängelset, bland heroinmissbrukarna, var att de flesta var kriminella långt innan de började missbruka. De blev missbrukare för att de var kriminella, inte tvärtom. Narkotikamissbruket är en manifestation av problemet, inte orsaken till

problemet. En missbrukare begår inte brott för att han är narkoman, han är narkoman därför att han begår brott.

Förvärras inte problemet för den som är narkoman?

- Saker och ting blir naturligtvis värre om du är narkoman. Det blir svårt att hålla fast vid ett jobb, det är svårt för de människor du har runtomkring dig. Men det är inte roten till det onda.

Utan det är...?

- Det existentiella problemet är stort för människor i detta land. Det finns ingen religion att tro på längre, ingen politisk åskådning att hålla fast vid, ingen kultur man är intresserad av - livet ska bara bestå av underhållning - och ingen familj att dra försorg om, för det ser staten till. Det finns ingen framtid att se fram mot, ingen historia att anknyta till för den vet man ingenting om. Man behöver inte slåss för livsuppehållet. Man kan inte ens bli hemlös utan att jobba på det. Och narkotikan är en del av detta problem, ett sätt att fylla ut tomheten.

Och hur var det nu med tuggummit?

Jo, säger Theodore Dalrymple, att slänga sitt tuggummi på gatan, i stället för i närmsta papperskorg, det är samma sorts asociala manifestation som att slänga annat skräp på gatan eller placera fötterna på tunnelbanesätet mitt emot, samma brist på självkontroll som den som står upp under en hel fotbollsmatch och skriker "fucking! fucking! fucking!". Det är samma sorts uppträdande som det inte ska behövas några argument emot.

Anders Sundelin

Narkotikafrågan 4/2008